

ТҮРК ТИЛДҮҮ ӨЛКӨЛӨРДҮН ПАРЛАМЕНТТИК АССАМБЛЕЯСЫН ЭЛ АРАЛЫК БАЙКООЧУЛАР МИССИЯСЫ

“Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору боюнча референдум 2021-жылдын 11-апрели

БИЛДИРҮҮ

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин (Парламентинин) чакыруусу менен, Түрк тилдүү өлкөлөрдүн Парламенттик Ассамблеясынын (ТҮРКПА) Эл аралык байкоочулар миссиясы (*мындан ары Миссия деп аталат*) 2021-жылдын 11-апрелинде Кыргыз Республикасында өтө турган “Кыргыз Республикасынын Конституциясы жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын долбоору боюнча референдумга (*мындан ары - конституциялык референдум*) кыска мөөнөттүү мониторинг жүргүздү. Миссиянын курамына Азербайжан, Казакстан жана Түркиянын парламенттеринин мүчөлөрү, ошондой эле ТҮРКПА Катчылыгынын дипломатиялык кызматкерлери кирген (*Миссиянын тизмесин караңыз*). Ушул эле күндө Кыргызстанда 448 шаардык жана аймактык жергиликтүү кеңештерге шайлоо өткөрүлдү.

Кыргыз Республикасында референдум биринчи кезекте Конституция, Референдум жөнүндө конституциялык Мыйзам (Референдум жөнүндө мыйзам), жазык жана административдик санкциялар жөнүндө мыйзамдар, ошондой эле Борбордук шайлоо комиссиясынын көрсөтмөлөрү менен жөнгө салынат. Кыргызстан адам укуктары жана шайлоо боюнча негизги эл аралык жана регионалдык келишимдердин катышуучусу болуп, ошондой эле БУУнун Майыштардын укуктары жөнүндө Конвенциясын (МУК) ратификациялаган.

Референдумду Борбордук шайлоо комиссиясы (БШК), 54 аймактык шайлоо комиссиялары (АШК) жана 2483 участкалык шайлоо комиссиялары (УШК) башкарат. Өлкөдөн тышкары добуш берүү 48 шайлоо участкактордо жүргүзүлдү. Референдумга катталган шайлоочулардын саны 3606201 жаран. БШК - шайлоону жана референдумду уюштурууга жооптуу туруктуу орган. БШКнын 12 мүчөсү Президент, парламенттик көпчүлүктүн жана парламенттик оппозициянын сунушу боюнча (алардын ар бири 4 мүчөдөн талапкер көрсөтүшөт) Парламент тарабынан беш жылдык мөөнөткө дайындалат.

Мурунку шайлоо жана референдум учурундагыдай эле учурдагы референдумга даярдык КОВИД-19 пандемиясына байланыштуу санитардык ченемдерге жана сунуштарга ылайык жүргүзүлдү. Иштелип чыккан конкреттүү иш-чараларга добуш берүүчү жайларда социалдык аралыкты сактоо жана шайлоо органдарынын кызматкерлери менен шайлоочуларды жеке коргонуу каражаттары менен камсыздалган. Ошондой эле БШК бир катар долбоорлорду ишке ашырды, анын арасында шайлоо участкактордун жеткиликтүүлүгү, төмөнкү деңгээлдеги комиссияларды окутуу, технологияларды натыйжалуу колдонуусу жана шайлоочуларга маалымат берүү.

ТҮРКПА миссиясы Жогорку Кеңештин Төрагасы Талант Мамытов, БШКнын Төрайымы Нуржан Шайлдабекова жана Тышкы иштер министри Руслан Казакбаев менен жолугушту. Ушул жолугушуулардын жүрүшүндө Миссияга референдумга даярдыктар, анын ичинде шайлоону башкаруу органдары менен укук коргоо органдарынын ортосундагы координация боюнча маселелер жөнүндө маалымат берилди.

Өз программасынын алкагында Миссия Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештигинин Парламенттер аралык Ассамблеясынын (КМШ ПАА) байкоочулар миссиясы менен жолугушуу өткөрдү. Эки миссиянын мүчөлөрү референдум алдындагы абал жана добуш берүү процесси боюнча пикир алмашышты жана мүчө өлкөлөрдөгү референдумдарга байкоо жүргүзүүнүн практикалык тажрыйбасы жөнүндө маалымат бөлүшүштү.

БШК 15 үгүт тобун каттодон өткөрдү, алардын арасында 12 топ – “макул”, ал эми 3 топ – “каршы”. Ар бир топ 10-15 мүчөдөн түзүлгөн. Аталган топтор өз үгүт миссиясын өлкөнүн ар бир регионун шаардык жана айылдык жерлеринде жүргүздү. Референдум жөнүндө мыйзам жалпыга маалымдоо каражаттарынан (ЖМК) калыс маалымат берүүнү жана атаандаш тараптарга бирдей мамиле кылууну талап кылат. Чет элдик маалымат каражаттары аркылуу үгүт жүргүзүүгө тыюу салынат, жана чет элдик маалымат каражаттары үгүт учурунда түз эфир аркылуу маалымат бере албайт. БШК өзүнүн көзөмөл функциясын жеңилдетүү үчүн БШК мүчөлөрүнөн, ЖМК өкүлдөрүнөн жана талдоочулардан турган үгүт иштери жана шайлоочулар жөнүндө маалыматтык жумушчу топ түздү.

Добуш берүү күнү Миссия Бишкек шаарындагы бир катар шайлоо участкаларга барып добуш берүү жүрүшүнүн айрым этаптарга байкоо жүргүздү. Миссия добуш берүүнүн жүрүшүн көзөмөлдөө, шайлоочулар, шайлоо участкалардын кызматкерлери жана жергиликтүү байкоочулар менен баарлашуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болду.

Автоматтык түрдө эсептөөчү ураналарга шилтөө менен БШКнын маалыматы боюнча референдумга шайлоочулардын катышуусу 37,22% түздү, андан тышкары, добуш берүүгө укуктуу шайлоочулардын 30%дан ашыгы добуш берген учурда, референдумдун жыйынтыктары жарактуу деп табылды. БШК жарандардын жарымынан көбү добуш берсе гана, Кыргыз Республикасынын жаңы Конституциясын кабыл алынды деп тааныйт.

Миссия Кыргызстандын шайлоо жана референдумга байланыштуу мыйзамдардын демократиялык стандарттарын бекемдөөдөгү олуттуу жетишкендиктерин баса белгилейт. Референдум жөнүндө мыйзам жана ага киргизилген акыркы өзгөртүүлөр ачык-айкындуулук жана жашыруун добуш берүү сыяктуу жалпы элдик добуш берүүнүн негизги демократиялык принциптерин камтыйт. Андан тышкары, Мыйзам референдум учурунда шайлоону уюштуруунун агитация жана процедуралык аспектилеринин эрежелерин, ошондой эле референдумга коюлушу мүмкүн болбогон маселелердин тизмесин так аныктайт. Мындан тышкары, 2020-жылы парламент мыйзам актыларына шайлоо мыйзамдарын бузгандыгы үчүн административдик ресурстарды кыянаттык менен пайдалангандыгы жана

добуштарды сатып алгандыгы үчүн жоопкерчиликти белгилеген санкцияларга байланыштуу түзөтүүлөрдү кабыл алды.

Миссия добуш берүү процессинде, мурдагы шайлоо жана референдум учурундагыдай алдыңкы технологиялардын колдонулушун, анын ичинде биометрикалык маалыматтарды, бюллетендерди сканерлөө жана эсептөө үчүн электрондук добуштарды эсептөө жабдууларын колдонгондугун жогору баалайт, бул шайлоо аяктагандан кийин дароо шайлоонун натыйжаларын алууга мүмкүндүк берет. Мындан тышкары, Миссия мүмкүнчүлүгү чектелген шайлоочулар үчүн жандоо тилинде же субтитрде окууга жеңил форматта жана башка атайын каражаттарды колдонуу менен аудио-визуалдык үгүт материалдарын даярдоого жана жайылтууга көңүл бурат. Мыйзамдарга ылайык, мындай ылайыкташтырылган материалдардын көлөмү үгүт материалдарынын жалпы тиражынын кеминде бир пайызын түзүшү керек.

Миссия БШКнын референдум жөнүндө маалымдуулукту жогорулатуу боюнча жүргүзгөн зор иштерин жогору баалайт. Бул контекстте жарандарды тиешелүү маалымат менен камсыз кылуу максатында, БШК өзүнүн сайтында жана социалдык тармактарда бир катар ресурстарды ишке киргизген. Ошол эле учурда, БШК арыздарды жана кайрылууларды онлайн режиминде өз убагында жүргүзөт, анткени добуш берүүнүн жыйынтыктары өз убагында веб-сайтында, анын ичинде электрондук интерактивдүү форматта, ошондой эле добуш берүүнүн жыйынтыктары менен сканерленген протоколдор түрүндө жарыяланууга тийиш. Добуш берүү күнүндөгү пандемияга байланыштуу иш-чараларга келсек, Миссия шайлоо администрациясы органдарынын бул багыттагы жүргүзгөн мыкты иштерин жана шайлоочулардын эрежелерге баш ийүүсүн жогору баалайт. Миссия бул чаралар шайлоо участкаларынын жеткиликтүүлүгүнө тоскоолдук жаратпагандыгын өзгөчө баса белгилейт.

Миссия референдум процессинин бардык катышуучуларынын каржылык ачык-айкындуулугун жана көзөмөлдөө механизмдерин күчөтүлүүсүн референдумдун дагы бир ийгилиги катары белгилейт. БШК өз кезегинде үгүт топторунун төлөмдөрү жана чыгымдары жөнүндө маалыматты үзгүлтүксүз жарыялады.

Миссия Референдум тынч жана ошол эле учурда күчтүү атаандаштык шартында өткөндүгүн, референдум жана жаңы конституцияны кабыл алуу маселесине карата ар кандай пикирлер жана көз караштар менен мүнөздөлгөнүн баса белгилейт. Референдум демократиялык институттардын бекем негизин жана өкмөттүк эмес сектордун Кыргызстандын коомдук жана саясий турмушундагы активдүү ролун айкын көрсөтү.

Миссия Кыргызстандагы шайлоого эл аралык байкоо жүргүзүү үчүн түзүлгөн бардык зарыл шарттарды жогору баалайт. Миссия өз ишинде ТҮРКПАнын Шайлоого байкоо жүргүзүү жөнүндө Регламентине жана тиешелүү эл аралык документтерге ылайык объективдүүлүктү, адилеттүүлүктү, ачыктыкты жана бейтараптуулукту кармаган.

Миссия 2021-жылдын 11-апрелинде Кыргыз Республикасында өткөрүлгөн Конституция боюнча референдум демократиялык жана эл аралык шайлоо стандарттарына ылайык өттү деп жыйынтык чыгарат.